

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

До питання про засоби імплементації світових стандартів та європейських цінностей у національне законодавство

Пархоменко Н.М., доктор юридичних наук, професор, вчений секретар Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

У Конституції України встановлені засадничі принципи дії норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку України, як правова підстава їх реалізації. Методологічно важливим в даному аспекті є визначення співвідношення європейського та міжнародного права. Головна відмінність полягає в тому, що міжнародне право не є юридично обов'язковим для держав. Наприклад, в Україні лише ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори стають частиною національного законодавства. Що ж до права Європейського Союзу, то його директиви є обов'язковими для держав-членів, тобто мають перевагу перед національним законодавством. До цього ж, під європейським правом розуміють не лише право Європейського Союзу, але й інших міжнародних європейських організацій, зокрема Ради Європи. Тому можна вважати право Європейського Союзу складовою європейського права. Крім того, зміст сучасного розуміння Європи складає не лише географічно визначена територія, але й сукупність культурних, політичних, історичних, економічних цінностей, які знайшли своє відображення у правових актах Ради Європи та Європейського Союзу.

Початок нормативно-правового закріплення визнання загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права був покладений прийняттям Декларації про державний суверенітет України. Зокрема у частині X закріплено: Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. Згідно зі статтею 18 Конституції України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Таким чином йдеться про міжнародне звичаєве право. З іншого боку, у статті 9 Конституції України передбачено, що лише норми міжнародних договорів є частиною національного законодавства. При цьому, неврегульованим залишається питання статусу норм, які містяться в правових актах міжурядових угод. Розвиток зазначених конституційних норм відбувся у частині першій статті 19 Закону України «Про міжнародні договори», а саме: 1. Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Дещо неузгодженими між собою є частина друга статті 9 Конституції України: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» та частина друга статті 19 згаданого закону: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Крім того, конституційне положення про примат міжнародних договорів у внутрішньому правопорядку України було розвинене у галузевому законодавстві. До прикладу, аналіз відповідних положень консолідованих нормативно-правових актів, які за юридичною силою мають наступне значення після Конституції України та конституційних законів, свідчить про існування принаймні трьох способів закріплення відповідних положень, а саме: 1) пряме закріплення; 2) «похідне» 3) відсутність посилання на Конституцію та міжнародно-правові акти. До першої групи можна віднести Цивільний кодекс України, у статті 10 якого закріплено: «1. Чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України. 2. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застоюються правила відповідного міжнародного договору України». Подібне положення міститься і в Статті 3. Кримінального кодексу України, а саме: «1. Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права». Або ж як визначено у статті 2. Кримінально-виконавчого кодексу: «Кримінально-виконавче законодавство України складається з цього Кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Або: Стаття 1 Кримінально-процесуального кодексу: Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

До другої групи відносять кодекси, в яких зазначено про те, що правовою основою регулювання тих чи інших відносин є Конституція України. До прикладу: у статті 3 Кодексу цивільного захисту України визначено: «Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, цей Кодекс, інші закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України». Або стаття 7.: Господарського кодексу України проголошує, що: «Відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, цим Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами». Або: у Земельному кодексі України зазначається, що земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

До третьої групи кодексів відносяться ті, в яких не згадується ні Конституція України, ні міжнародні договори та принципи. Зокрема, у статті 2 Водного кодексу України зафіксовано: «Водні відносини в Україні регулюються цим Кодексом, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими актами законодавства. Або: у статті 1. Сімейного кодексу України йдеться про те, що регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом.

Як наслідок реалізації зазначених у першому і другому випадках правових положень є відповідність системи нормативно-правових актів України не лише Конституції України, але й міжнародним договорам. В протилежно му випадку

виникає ситуація порушення міжнародних зобов'язань Україною. У третьому випадку, у разі виникнення колізії чи спору, рішення може бути прийняте за аналогією.

При цьому слід зазначити, що чітко не визначеним залишається питання пріоритетності міжнародних і національних норм права при вирішенні колізій.

Не зважаючи на це, конституційні положення та відповідні положення законодавства України щодо визнання пріоритетності норм міжнародного права перед національним законодавством та визначення порядку реалізації норм міжнародного права свідчить про наближення України до світової, в тому числі і європейської практики в цьому питанні.

Щодо норм права Європейського Союзу існує практика, згідно якої країни-члени ЄС як сторони актів ЄС та країни-претенденти на вступ до ЄС вносять відповідні зміни і доповнення у власне законодавство, а також приймають нові необхідні нормативно-правові акти, відповідно до взятих на себе зобов'язань. Право ЄС має пряму дію та пріоритет, наділено верховенством – вищою юридичною силою щодо національного права, в тому числі і національних конституцій країн-членів ЄС. Відповідно право ЄС є складовою національних систем права, в якому мають бути створені певні механізми для забезпечення дії норм. При цьому необхідно зазначити, що доктрина прямої дії права ЄС розповсюджується і на міжнародні відносини, які укладає ЄС з країнами-не членами, якщо, виходячи із змісту такої угоди, її цілі і завдання містять чіткої і зрозумілий обов'язок його виконання, і для цього не потрібне прийняття будь-яких імплементаційних мір, включно із спеціальними правовими актами.

Таким чином, одним із способів впливу на розвиток національного законодавства є укладання (приєднання до) міжнародних угод, в тому числі і з Європейським Союзом. Зазначений вплив здійснюється шляхом закріплення у тексті угод конкретних заходів і механізмів приведення національного законодавства, в тому числі і Конституції, у відповідність із нормами міжнародного права та права ЄС. Серед цих механізмів слід назвати нормативні та інституційні. До останніх слід віднести створення спеціальних органів (рад (н-д, Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС), комітетів (н-д, Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС) та ін.). До нормативних механізмів належать правові акти, в яких визначено основні засади, напрями, терміни, етапи, засоби гармонізації національного законодавства з міжнародним та європейським.

Важливим засобом імплементації світових стандартів та європейських цінностей у національне законодавство є безпосереднє посилання на них при вирішенні справ у суді. Саме судам належить провідна роль у забезпеченні дії права ЄС, оскільки вони покликані захищати права і свободи всіх суб'єктів суспільних відносин на підставі застосування норм права ЄС.

Взаємодія міжнародного, європейського та національного права має двосторонній характер. З одного боку, на процес створення норм міжнародного та європейського права безпосередній вплив має політика та форма держави, що бере участь у зовнішніх відносинах. З іншого боку, ряд країн Європи визнають загальнообов'язані норми і принципи міжнародного права частиною національного законодавства; інші – визначають стратегію внутрішнього розвитку згідно актів Європейського співтовариства. Заслугує на увагу і позиція, згідно якої видається некоректним визначення співвідношення міжнародного та національного права, оскільки кожен правопорядок вирішує свої специфічні завдання за допомогою властивого лише йому механізму, а

тому передчасно говорити про загальнодержавний характер примату міжнародного права у внутрішньому правопорядку держав.

Безперечним є той факт, що з визнанням загальнодержавних принципів і світових стандартів в галузі прав людини, держава приймає на себе ряд зобов'язань, що знаходять своє вираження у визначенні основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, серед яких приведення норм конституції та галузевого законодавства до зазначених принципів і стандартів.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю.С. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с европейским правом /Проблеми гармонизации законодательства Украины и стран Европы /Под общ. ред. Е.Б. Кубюк, В.В. Цветкова. – К.: Юринком Интгер, 2003. – С.36.

2. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

3. Цитується за: Проблеми гармонизации законодательства Украины и стран Европы /Под общ. ред. Е.Б. Кубюк, В.В. Цветкова. – К.: Юринком Интгер, 2003. – С.157. – Справа 12/86 Demirel [1987 ECR 3719 para. 14.]

4. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України : навч. посіб. / за ред. В. Н. Денисова. - К., 2006. - 672 с.

Вдосконалення інформаційного законодавства України в умовах її входження до фази інформаційного суспільства

Кузьменко Б.В., доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерно-інформаційних систем МАУП

Заїка Ю.О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу НАВС

Новітні реалії вітчизняного сьогодення, становлення і розвиток інформаційного суспільства, призводять до того, що інтенсивно складаються нові правові відносини, які дають поштовх до формування галузей права, призначених стати основою розв'язку складних економічних та соціальних проблем. Нинішнє інформаційне законодавство України характеризується безсистемністю розвитку, внутрішньою суперечливістю, неврегульованістю багатьох інформаційних відносин, диспропорцією у відношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх, відсутністю в наявних актах механізмів їх реалізації.

В сучасній юридичній літературі все частіше постає питання, яким буде право майбутнього, бо саме майбутнє визначатиметься суспільством інформаційного типу. Базові принципи інформаційного суспільства такі:

- визначальними чинниками суспільного життя є наукове знання, а економічне і соціальне призначення капіталу переходять до інформації;

- економіка постіндустріального суспільства, в першу чергу, базується на науковій думці, а в другу – на виробленні матеріального продукту, із зростанням інформаційного ринку;

- рівень знань, на протипагу власності, стає визначальним чинником соціальної диференціації, привілейований шар суспільства («багаті») утворюють інформовані («знання»), а не інформовані – це «нові бідні»;

- інфраструктурою інформаційного суспільства стає «інтелектуальні» техніка і засоби виробництва. Соціальна організація і інформаційні технології утворюють своєрідний симбіоз, вони визначають перехід суспільства до «технотронної ери», а соціальні процеси стають «програмованими».

За цих умов перспективи правового регулювання зводяться до ідей настання саморегулювання взаємозв'язків суб'єктів суспільних відносин, коли